

1.02
Prejeto 1. 6. 2015

UDK: 94(497.4)(075):355.426(460)"1936/1939"

Branko Šuštar*

Slovenski učbeniki zgodovine o španski državljanski vojni

IZVLEČEK

Prispevek petinsedemdeset let po koncu vojne v Španiji predstavlja podobo španske državljanske vojne, ki se je odvijala v letih 1936–39, zapisane v slovenske učbenike zgodovine za osnovne in srednje šole. Ta tema ima v učbenikih pomembno mesto pri predstavitvi časa pred začetkom druge svetovne vojne v Evropi in njenih tedanjih družbenih in političnih nasprotij ter povezav. Španska državljanska vojna odpira evropska vprašanja demokracije, fašizma in komunizma pa tudi socialnih reform, nasilja in revolucije. Avtorji učbenikov so sprva v kratki obravnavi posvečali pozornost Ljudski fronti, demokraciji in volitvam, komunistom in revoluciji pa tudi podpori fašistične Italije in nacistične Nemčije upornim Francovim nacionalistom in podpori Sovjetske zveze republikanski strani. Po letu 1980 so se učbeniki z bolj podrobno predstavitvijo posvetili tudi širšemu družbenemu dogajanju, odnosu umetnikov do španske državljanske vojne in vplivu te vojne na politična razhajanja v Sloveniji v času pred drugo svetovno vojno. Učbeniki so najprej omenjali, da je v bojih na republikanski strani sodelovalo tudi nekaj Jugoslovanov, pozneje so, v skladu s stanjem raziskav, bolj podrobno pisali o nad 500 Slovincih v mednarodnih brigadah.

Ključne besede: španska državljanska vojna, učbeniki, pouk zgodovine, Slovenija, totalitarni režimi, demokracija

ABSTRACT

SPANISH CIVIL WAR IN SLOVENIAN HISTORY TEXTBOOKS

The article examines the image of the 1936–1939 Spanish civil war as presented in Slovenian history textbooks for primary and secondary schools 75 years after the war. In textbooks, this topic is important for presenting the period before World War II in Europe as well as the social and political differences present in Europe at that time. The Spanish civil war raises questions of democracy, fascism, communism, social reforms, violence and revolution in Europe. Initially, the textbook authors briefly discussed the Popular front, democracy and elections, communists and revolution, as well as the support of Fascist Italy and Nazi Germany to Franco's Nationalist faction and the support of Soviet Union to the Republican faction. After 1980, textbooks included a more detailed presentation of the broader social situation, the attitude of artists towards the Spanish civil war,

* dr., muzejski svetnik, Slovenski šolski muzej, Plečnikov trg 1, SI-1000 Ljubljana, branko.sustar@guest.arnes.si

and the impact of war on political divisions in Slovenia before World War II. The first textbooks generally mentioned that a number of Yugoslavs were fighting for the Republican faction, whereas later authors provided more information in accordance with research studies, i.e. that 500 Slovenians participated in the International Brigades.

Key words: Spanish civil war, textbooks, history classes, Slovenia, totalitarian regimes, democracy

V slovenskih šolskih učbenikih zgodovine ima španska državljanska vojna med letoma 1936 in 1939 opazno mesto v obravnavi razmer pred drugo svetovno vojno, demokracije in totalitarizmov, saj je odnos do Španije že v tridesetih letih 20. stoletja pomenil tudi naklonjenost do različne idejne usmeritve pri tragični dilemi problematične izbire med komunizmom ali fašizmom. »Kdor bo pisal zgodovino o teh strašnih dnevih in se bo otresel vseh poenostavljanj, bo moral reči, da je resnica o španski vojni razdeljena, kakor so razdeljeni njeni ljudje. Na obeh straneh se godijo krute stvari«, je v aprilu 1937, ko se je španska državljanska vojna že razplamtela in vznemirila Evropo in svet, zapisal katoliški intelektualec Edvard Kocbek.¹ Njegov španskemu republikanskemu taboru naklonjeni esej *Premišljevanje o Španiji* (objavljen v 1-2 številki jubilejnega 50. letnika tradicionalne katoliške kulturne revije *Dom in svet*) je odmevno vplival na vso slovensko družbo pred drugo svetovno vojno, posebej pa zaznamoval politični katolicizem na Slovenskem, ki je, tudi zaradi proticerkvenega nasilja na republikanski strani, podpiral tabor nacionalistov. Odmevi na študijo pesnika Kocbeka so bili v katoliškem tisku od aprila, predvsem pa od maja 1937 številni in zelo burni.

Prof. Edvard Kocbek je bil kot pesnik navzoč tudi v vesteh v *Slovencu*, kjer so v začetku marca 1937 v pogovorih z mlajšimi literati, pogumnimi, »ki jim ni mar sumničjenja in zavračanja, ker se zavedajo odgovornosti in vršijo svoje poslanstvo v trpljenju in boju«, predstavili tudi njegove misli.² Sredi aprila so v rubriki Kulturni obzornik še objavili njegov zapis o francoskem pesniku in dramatikcu Paulu Claudelu,³ kmalu zatem pa je *Slovenec* prinesel vrsto odklonilnih stališč do njegovega *Premišljevanja o Španiji*. Toda v rubriki Kulturni obzornik v *Slovencu* 22. aprila 1937 objavljena uvodna informacija o vsebini prve številke jubilejnega letnika je bila Kocbekovemu eseju naklonjena. Članek ji je bil »tehten dokaz iskrenega in krčevitega iskanja za resnico, ki je tako rada na pol zakrita v človeški službi. Ta razprava bo brez dvoma lahko služila mnogemu razčiščenju in bo sprožila še več misli in pogledov.« Pričakovali pa so tudi drugačna mnenja. Še en prispevek je v tisti številki revije *Dom in svet* odpiral španske teme – pod naslovom *Smrt Miguela de Unamuna* je Mirko

¹ Edvard Kocbek, »Premišljevanje o Španiji,« *Dom in svet*, 1937, št. 1–2, 90–105, posebej 96.

² »Pogovori z literati. Pesnik Edvard Kocbek,« *Slovenec*, 7. 3. 1937, št. 55a, 9.

³ Edvard Kocbek, »Glasovi o Claudelu,« *Slovenec*, 13. 4. 1937, št. 83a, 5.

Javornik predstavil znamenitega španskega filozofa, nasprotnika Francovih nacionalistov, »njegovo osebnost in položaj v zmedah sodobne Španije«. ⁴ Kocbekov esej *Pre-mišljevanje o Španiji* je res sprožil več misli in pogledov pa tudi dejanj. Revija *Dom in svet* je morala zamenjati uredništvo, stališča v Kocbekovem članku, ki bi lahko vzbudila napačne sodbe o Cerkvu ali celo sovraštvo do nje, je odklonil ljubljanski škof dr. Gregorij Rožman, stavek o herezijah kot duhovnem junaštvu pa izrecno zavrnil. ⁵ Na katoliški strani so bili bolj naklonjeni Francovim nacionalistom in so ob nasilju skupin na republikanski strani, pogosto obrnjenem zoper delovanje Cerkvu, opozarjali na začetke komunistične revolucije, kot s kritičnostjo do Kocbekovih stališč predstavljajo spremno besedilo k zborniku dokumentov *Kriza revije 'Dom in svet' leta 1937* ⁶ in tam objavljeni dokumenti.

Vprašanja revolucije in demokracije, fašizma in komunizma ter državljanske vojne iz tridesetih let 20. stoletja imajo svoj aktualni pomen tudi zaradi slovenske medvojne izkušnje. Tudi vprašanja nasilja, t. i. »rdečega terorja« na republikanski strani ter dolgotrajnega in masovnega »belega terorja« Francovih sil, lahko ob vprašanjih sprave spremljamo s primerjavo z našo medvojno in povojno tragično izkušnjo, vključno z vprašanji številnih lokacij žrtev skupinskih pobojev, tu večinoma žrtev na republikanski strani. ⁷ Ta kratki pregled obravnave predstavitev španske državljanske vojne v slovenskih učbenikih, ki so jih uporabljali slovenski šolarji v socialistični Jugoslaviji in nato v republiki Sloveniji, je spodbudila petinsedemdesetletnica konca te vojne, ki jo je v začetku aprila 2014 pod naslovom *Congreso Posguerras* obeležila Fakulteta za geografijo in zgodovino Univerze Complutense v Madridu (Facultad de Geografía e Historia de la Universidad Complutense de Madrid). ⁸ Tam predstavljen krajši prispevek o dojemanju španske državljanske vojne v slovenskih učbenikih zgodovine (*Perceptions of the Spanish Civil War in the history textbooks in Slovenia*) ⁹ je tu predstavljen bolj obširno. Na obravnavo teme smo se namreč odzvali tudi pri nas

⁴ »Dom in svet v petdesetem letu,« *Slovenec*, 22. 4. 1937, št. 91a, str. 5.

⁵ Marjan Dolgan in Matija Ogrin, ur., *Kriza revije Dom in svet leta 1937, Zbornik dokumentov* (Ljubljana: Založba ZRC 2001; 2010 (elektronska izdaja)), <http://ezb.ijs.si/fedora/get/ezmono:kdis/VIEW/1>. Škof je v *Ljubljanski škofijski list* 2. 8. 1937, 113–14, zapisal, da je Kocbekov članek »po vsebini in obliki zmožen vzbuditi v čitateljih krivične sodbe o katoliški cerkvi in mržnjo do nje. Stavek: 'Vse herezije in odpadki so bili navadno očitna dejanja, duhovno junaštvo prepričanih ljudi, ki se po svoji vesti odločajo za večjo in boljše resnico,' je, kakor je zapisan, popolnoma zmoten in nasprotuje stališču in nauku katoliške cerkve.« – *Kriza revije Dom in svet leta 1937*, 278–79.

⁶ Matija Ogrin, »Površje in žarišče krize Doma in sveta leta 1937,« v: *Kriza revije Dom in svet leta 1937*, 427–50.

⁷ *White Terror (Spain) - Wikipedia, the free encyclopedia*, [http://en.wikipedia.org/wiki/White_Terror_\(Spain\)](http://en.wikipedia.org/wiki/White_Terror_(Spain)). *Red Terror (Spain) - Wikipedia, the free encyclopedia*, [http://en.wikipedia.org/wiki/Red_Terror_\(Spain\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Red_Terror_(Spain)). *The Association for the Recovery of Historical Memory* (Društvo za oživitev zgodovinskega spomina / Asociación para la Recuperación de la Memoria Histórica – ARMH), pridobljeno 1. 3. 2015, http://en.wikipedia.org/wiki/Association_for_the_Recovery_of_Historical_Memory.

⁸ »Congreso Posguerras. 75 Aniversario del fin de la Guerra Civil española, Madrid, 3–5 de abril de 2014,« *Facultad de Geografía e Historia. Universidad Complutense de Madrid*, pridobljeno 1. 3. 2014, <http://geografiaehistoria.ucm.es/congreso-posguerras-75-aniversario-de-la-guerra-civil-espanola>.

⁹ Branko Šuštar, »Perceptions of the Spanish Civil War in the history textbooks in Slovenia,« v: *Actas del Congreso Posguerras: 75 aniversario del fin de la guerra civil española / Proceedings of the Congreso*

in v maju 2014 v sodelovanju Zveze zgodovinskih društev Slovenije in Inštituta za novejšo zgodovino pripravili v Ljubljani okroglo mizo z naslovom *Premišljevanja 75 let po koncu španske državljanske vojne*, dostopno tudi na portalu Sistory.¹⁰

* * *

V članku *Premišljevanje o Španiji* je Kocbek pogumno opozoril na »tragično razdeljeno resnico o Španiji« in izpodbijal »predrzno fašistično trditev [...] da je državljanska vojna v Španiji verska vojna. Vzroki strašnega obračuna v Španiji namreč niso verski, ampak družabni« (družbeni bi rekli danes).¹¹ V Španiji so se v tridesetih letih 20. stoletja uveljavljali tudi različni mednarodni politični in ekonomski interesi, a prav razsežnosti družbene neenakosti so vplivale na nasilne odzive tistih, ki niso imeli možnosti vplivanja na krivičen družbeni in gospodarski sistem. To je v epilogu obširne, kar petdelne kritike Kocbekovih stališč v *Slovenecu* junija 1937 poudaril tudi pisec uredniškega komentarja¹² in resnično krščanstvo povezal s socialno pravičnostjo, »ki se mora zgroziti pred socialnimi prepadi, ki jih v naši materialistični družbi koplje mamonizem.«¹³ Spoznanje, da velika družbena neenakost rojeva nasilje, znanu je tudi družbeno občutljiva cerkvena stališča v našem času, kot jih je v skrbi za mir zapisal papež Frančišek leta 2014 v apostolski spodbudi *Veselje evangelijal Evangelii gaudium*.¹⁴

Tragična španska državljanska vojna je že sodobnikom v slovenskih zapisih o vojni prinesla tudi danes presenetljive oznake sprtih strani: tako *Slovenski list* (Buenos Aires)

Posguerras, ur. Gutmaro Gómez Bravo in Rubén Pallol (Madrid: Pablo Iglesias, 2015), pridobljeno 4. 2. 2016, <http://www.ssolski-muzej.si/files/events/8845-sustarbranko.pdf>.

¹⁰ »Premišljevanja 75 let po koncu španske državljanske vojne, okrogla miza, ZZDS in INZ, Ljubljana, 15. 5. 2014,« *Zgodovina Slovenije – Sistory*, pridobljeno 15. 10. 2014, <http://sistory.si/SISTORY.ID:26851>.

¹¹ Kocbek, *Premišljevanje o Španiji*, 92.

¹² Zbornik dokumentov *Kriza revije 'Dom in svet' leta 1937* kot avtorja članka navaja glavnega urednika *Slovenca* Ivana Ahčina ali zunanjepolitičnega urednika Alojzija Kuharja ali Lamberta Ehrlicha. – *Kriza revije 'Dom in svet' leta 1937*, 241.

¹³ »Prvi sad resničnega krščanstva pa mora biti socialna pravičnost, ki se mora zgroziti pred socialnimi prepadi, ki jih v naši materialistični družbi koplje mamonizem. Katoličani se s socialnimi krivicami nikdar ne smemo sprijazniti, sprejeti jih kot nekaj danega, kar bi se ne dalo odpraviti. Naša dolžnost je, da se z vsemi močmi v besedi in dejanju odkrito borimo proti sebičnosti posedujočih, pa čeprav bi jih bil kdo pripravljen imenovati kristjane [...]« – »Španija v 'Dom in svetu' pa globlji pogledi,« *Slovenec*, 20. 6. 1937, št. 138a, 2.

¹⁴ Tako papež Frančišek v apostolski spodbudi *Evangelii gaudium*: § 59. Zavračanje družbene neenakosti, ki rojeva nasilje. »Ubogi in najrevnejša ljudstva so obtoženi nasilja, toda brez enakih možnosti najdejo različne oblike agresije in vojne rodovitna tla, ki bodo prej ali slej povzročila eksplozijo. Dokler krajevna, narodna ali svetovna družba del same sebe na obrobjih prepušča usodi, ne bo nobenih političnih programov, niti zakonitih prisil ali nadzornih sistemov, ki morejo neomejeno zagotoviti mir. To se ne zgodi ne le zato, ker družbena neenakost izziva nasilne odzive tistih, ki so izključeni iz sistema, ampak tudi zato, ker je družbeni in gospodarski sistem krivičen v korenini.« – Papež Frančišek, *Veselje evangelija = Evangelii gaudium: apostolska spodbuda*, prev. Anton Štrukelj (Ljubljana: Družina, 2014), 37–38, pridobljeno 15. 4. 2015, <http://katoliska-cerkev.si/media/datoteke/Cerkveni%20dokumenti%20140.pdf>.

januarja 1939 v poročilih o položaju v Španiji vladne sile označuje kot republikance, nasprotno stran, nacionaliste, ki so se leta 1936 z vojaškim udarom uprli tej vladi, pa kot »revolucionarce«, revolucionarno vojsko.¹⁵ Odnos do vojne v Španiji med letoma 1936 in 1939 je vplival tudi na povezovanja različnih idejnih in političnih skupin na Slovenskem v letih vojne od pomladi 1941. V prvih letih po 1945 je bila komunistična politična oblast v Jugoslaviji precej zadržana do 'španskih borcev' – čeprav so nekateri imeli pomembno vlogo tudi v odporiškem partizanskem gibanju med drugo svetovno vojno, ki so ga obvladovali komunisti. Sodelovanje več kot 500 Slovencev v mednarodnih republikanskih brigadah je tako v novejših učbenikih predstavljeno bolj podrobno kot prej. Spomin na špansko državljansko vojno od leta 1981 na poseben način označuje tudi ime »Španski borci« za kulturni center v Mostah, nekdanjem delavskem predmestju slovenskega glavnega mesta. Kljub poznejšemu nasprotovanju imenu Španski borci zaradi njegove (tudi) komunistične razsežnosti in prizadevanjem v mestnem svetu leta 1998 za njegovo spremembo, se je to ime na koncu ohranilo v imenu stavbe.¹⁶ Center kulture Španski borci v Mostah predstavlja sodobne uprizoritvene umetnosti s poudarkom na sodobnem plesu, v stavbi pa deluje tudi enota Mestne knjižnice Ljubljana. V njej hranijo zbirko dokumentov o španski vojni, ki je digitalizirana in dostopna na spletnem portalu Kamra.¹⁷

O španski državljanski vojni je v slovenščini dostopnih nekaj prevodov del (E. Hemingway; T. Hugh; P. Broué in É. Témime; G. Orwell),¹⁸ nekaj pa je tudi objavljene spominske literature.¹⁹ O španski državljanski vojni so pisali tudi slovenski zgodovinarji, tudi v obliki poglobljenih uvodov v prevodih posameznih omenjenih del.²⁰ Opazno je tudi pisanje o jugoslovanskih in med njimi slovenskih prostovoljcih na republikanski strani med špansko državljansko vojno.²¹ Leta 2010 pa je izšel še

¹⁵ »Položaj v Španiji,« *Slovenski list, Periódico de la Colectividad Yugooslava* 9, 6. 1. 1939, št. 103, 1, URN:NBN:SI:DOC-M2K9B2VT from <http://www.dlib.si>.

¹⁶ *Kulturni dom Španski borci*, arh. Oton Jugovec, 1981, pridobljeno 15. 4. 2014, <http://www.kamra.si/Default.aspx?module=5&cid=19>.

¹⁷ Andrejka Novakovič, ur., *No pasaran! Zbirka dokumentov Združenja bivših španskih borcev*, pridobljeno 15. 4. 2014, <http://www.kamra.si/Default.aspx?module=5&cid=16&lang=slo>.

¹⁸ Ernest Hemingway, *Komu zvoni* (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1950). André Malraux, *Upanje* (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1957, 1984²). Thomas Hough, *Španija proti Španij: Kronika državljanske vojne* (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1969). Pierre Broué in Émile Témime, *Španska revolucija in državljanska vojna* (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1986). Martin Blinkhorn, *Demokracija in državljanska vojna v Španiji 1931–1939* (Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1995). George Orwell, *Poklon Kataloniji* (Ljubljana: Modrijan, 2009).

¹⁹ Anton Bebler, ur., *Naši Španci: Zbornik* (Ljubljana: Borec, 1978).

²⁰ Metod Mikuž, *Svet med vojnama 1918–1939* (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1966). Peter Vodopivec, »Zgodovinopisje in španska državljanska vojna,« v: *Španska revolucija in državljanska vojna* (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1986), 477–86. Peter Vodopivec, »O Orwellovem 'premišljanju' o Španiji. Spremná beseda,« v: *Poklon Kataloniji* (Ljubljana: Modrijan, 2009), 227–48.

²¹ Avgust Lešnik, »Nuestros Españoles«. Donesek k vlogi jugoslovanskih/slovenskih prostovoljcev v španski državljanski vojni 1936–1939,« *Prispevki za novejšo zgodovino* 50 (2010), št. 2: 67–108, pridobljeno 15. 4. 2014, <http://www.sistory.si/SISTORY:ID:20534>. Študija predstavlja španske borce iz Jugoslavije: v primerjavi s seznamom iz leta 1971 s 1664 osebami se je ta seznam povečal na 1927 oseb »jugoslovanskega« izvora, med temi je bilo 574 Slovencev. – Ibid., 89.

večejezični zbornik simpozija *Slovenci v španski državljanski vojni*, ki je potekal februarja 2010 v Kopru pod pokroviteljstvom Vlade Kraljevine Španije.²²

* * *

Nemara je ena prvih šolskih predstavitev te teme do nas prišla prav med drugo svetovno vojno, ko je pod italijansko okupacijo leta 1942 v slovenščini izšel prevod italijanskega učbenika rimskega univerzitetnega profesorja *Zgodovina za srednje in sorodne šole*. V njem Pietro Silva (1887–1954) na kratko omenja odnose Italije z Anglijo in Francijo v tridesetih letih 20. stoletja. Leta 1936 je v Franciji zmaga skrajnih levičarskih strank (Ljudska fronta) poslabšala njene odnose »s totalitarnimi državami (Italijo in Nemčijo) in usmeril[a] francosko politiko k Rusiji. Sledil je francosko-ruski poseg v Španiji proti Francovim nacionalistom in proti italijanskim in nemškimi prostovoljcem.«²³

Na šolske učbenike niso vplivala le prevladujoča politična stališča in vrednote v posamezni državi in obdobju, temveč tudi poznavanje tematike pri zgodovinarjih in spreminjajoči se šolski sistem in učni načrti v Sloveniji kot delu Jugoslavije in po 1991 kot samostojni državi. Šele reforma leta 1958 je postavila temeljno obliko enotne osemletne osnovne šole in štiriletnih gimnazij in drugih srednjih šol. Tematiko 20. stoletja so učenci pri pouku zgodovine obravnavali v zadnjem (osmem) razredu osnovne šole in zadnjem (četrtem) razredu gimnazije. Na učbenike so vplivale tudi spremembe srednjega usmerjenega izobraževanja po letu 1980 in nato posebej prehod v demokratično družbo in samostojno državo v začetku devetdesetih let 20. stoletja, ki mu je sledila tudi prenova pouka zgodovine. Ob tem so se učbeniki od devetdesetih let naprej spreminjali tudi oblikovno, postajali vedno bolj polni barv, privlačne opreme, nekdanji en predpisan učbenik pa je zamenjala večja pestrost izbire. Odkar je osemletno osnovno šolo pri nas sredi devetdesetih let postopoma zamenjala devetletka, je zgodovina 20. stoletja obravnavana v devetem razredu.

Besedilo v učbenikih zgodovine, ki so jih več desetletij uporabljali štirinajst- ali petnajstletni učenci pred in po šolski reformi leta 1958, je špansko državljansko vojno predstavilo s tedaj običajnim političnim besednjakom v poglavju »Boj ljudskih množic proti fašizmu in nacizmu«. Učbenik *Zgodovina za IV. razred nižjih gimnazij* (1956) so napisali trije vplivni marksistični zgodovinarji (Ferdo Gestrin in Jože Heinz s pedagoškimi in didaktičnimi izkušnjami ter Metod Mikuš kot univ. prof. za novejšo zgodovino). Predstavili so »Ljudsko fronto« kot obliko delovanja komunistične partije v posameznih deželah in na kratko, v osemnajstih vrsticah, opisali tudi Španijo: po zmagi na volitvah je Ljudska fronta leta 1936 »začela preoblikovati

²² Jože Hočevar, ur., *Slovenci v španski državljanski vojni/Eslovenos en la Guerra Civil Española/Slovenians in the Spanish Civil War* (Koper: Združenje borcev za vrednote NOB Koper; Združenje protifašistov in borcev za vrednote NOB Koper, 2010), pridobljeno 15. 4. 2014, <http://www.zb-koper.si/dosje/zbornik-spanski-borci.pdf>.

²³ Pietro Silva, *Zgodovina za srednje in sorodne šole* (Ljubljana: Pokrajinska šolska založba, 1942), 241.

Španijo v domovino delovnega ljudstva«. Sledila sta odpor španske velike buržoazije in upor generala Franca, ki sta ga s četami in letali podprli Nemčija in Italija, Francija in Anglija pa sta s politiko nevmešavanja ostali nevtralni. Republikansko stran so podprle antifašistične mednarodne brigade, v katere so komunistične »partije vsega sveta in številna druga demokratična gibanja« pošiljali prostovoljce, med njimi je bilo mnogo jugoslovanskih. O vojni ni napisanega veliko – omenjajo znamenito bitko ob Guadalajari spomladi 1937, »v kateri so doživeli fašisti velik poraz«, nadaljevanje vojne in njen konec spomladi 1939 z zmago generala Franca, »ki ga je podprla vsa svetovna reakcija«. Učbenik piše še o umiku borcev internacionalnih brigad čez Pireneje v Francijo, kjer so jih razorožili in poslali v koncentracijska taborišča, nato pa teme sklene: »Zmagovita španska reakcija pa je uvedla v Španiji strahovit fašistični teror«. Enako besedilo kot učbenik iz leta 1956 ima tudi učbenik istega avtorja *Zgodovina za VIII. razred osnovne šole* (M. Mikuž), saj je bil po šolski reformi, ki je uveljavila osemletno osnovno šolo in štiriletne gimnazije, namenjen otrokom iste starosti. Ta učbenik so v šolah uporabljali vsaj še v sedemdesetih letih 20. stoletja. A poznejše izdaje učbenika zaradi skromnejše opreme niso imele fotografije uniformiranih borcev »ene od številnih mednarodnih brigad v Španiji«. ²⁴

Tudi gimnazijski učbenik *Zgodovina za četrti razred gimnazij* je sredi šestdesetih let 20. stoletja napisal Metod Mikuž. »Nesrečna državljanska vojna v Španiji« je obravnavana med velikimi dogodki svojega časa, ko sta se »oblikovala nova dva imperialistična tabora«, ki sta se kasneje spopadla v drugi svetovni vojni. Zmage Ljudske fronte januarja 1936 na volitvah se je »zbala vsa španska buržoazna reakcija«. Kot začetek državljanske vojne je predstavljen vojaški udar (puč) dveh generalov (Franco, Mola) julija 1936. Spopadli so se vladi zvesta vojska (republikanci), ki so jo podprli številni prostovoljci z vseh koncev sveta (komunisti in demokrati), tudi iz Jugoslavije, in »pučisti ali nacionalisti« na drugi strani, ki sta jih podpirali Italija in Nemčija. »Te nacionalistične ali frankistične čete« so povezale severno in južno fronto, niso pa zavzele Madrida. »Boji so trajali v nesrečni deželi z menjajočo se srečo vse do začetka aprila 1939«, ko se je vojna končala z zmago nacionalističnih sil. Borci mednarodnih brigad – ti so v učbeniku predstavljeni tudi s fotografijo pohoda vojaške enote – so se v glavnem prebili do Francije, kjer pa jih je tedanja vlada »vtaknila v koncentracijska taborišča«. Med njimi je bilo »tudi nekoliko Jugoslovancev«. Špansko državljansko vojno je nato učbenik kar podrobno predstavil v mednarodnih dimenzijah, tudi vpliv Sovjetske zveze, kjer je bila to »doba strašnih procesov« od avgusta 1936 do konca 1938. ²⁵

Manj podrobni so bili učbeniki za srednje tehniške, druge srednje in poklicne šole (1967, 1970), ki so pisali o številu jugoslovanskih prostovoljcev na strani republikancev (omenjajo jih le 1200, od katerih jih je 600 padlo) in razlagali poimenova-

²⁴ Ferdo Gestrin, Jože Heinz in Metod Mikuž, *Zgodovina za IV. razred nižjih gimnazij* (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1956), 161–62. Ferdo Gestrin, Jože Heinz in Metod Mikuž, *Zgodovina za VIII. razred osnovne šole* (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1963), 139.

²⁵ Metod Mikuž, *Zgodovina za četrti razred gimnazij* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1967), 70–72.

nje »peta« kolona (za »fašistično izdajalsko reakcijo v Madridu«). Pojem pete kolone razlagajo tudi naši najnovejši učbeniki. Po porazu republikancev – do česar je prišlo zaradi izdajstva pete kolone in velike pomoči Nemčije in Italije – je v tujino odšlo pol milijona ljudi, največ v Mehiko.²⁶ Enako besedilo ima že ciklostiran učbenik Pavla Urankarja,²⁷ namenjen za interno šolsko uporabo na Ekonomski srednji šoli v Ljubljani, iz šestdesetih let 20. stoletja, ki je bil osnova omenjenemu učbeniku iz leta 1970. Učbenik Julija Titla (*Zgodovina za poklicne šole*, 1970) predstavlja, kako so komunistične »partije in mnoga napredna gibanja v svetu« z mednarodnimi brigadami podprli vladne čete, »ki so vodile obrambno vojno proti fašizmu«. Učbeniki včasih navajajo, da je med temi prostovoljci bilo 1500 jugoslovanskih borcev,²⁸ včasih pa (B. Božič, Š. Trojar, 1972) 1300 Jugoslovancev.²⁹ Besedilo v tem učbeniku je napisano zavzeto: špansko ljudstvo se je sicer goreče borilo proti »vojaškemu zarotnikom«, a najmodernejša orožja fašističnih držav je leta 1939 omogočilo »zmago reakcije v strahoviti državljanski vojni«. ³⁰ Zanimivo dopolnilo osnovnošolskemu učbeniku je bila tudi *Zgodovinska čitanka* (Š. Zadnik, I. Križnar, 1973), ki so jo občasno uporabljali tudi pri gimnazijskem pouku. Tam je objavljen spominski zapis slovenskega udeleženca španske državljanske vojne, ki je od novembra 1936 sodeloval v bataljonu Garibaldi na zahodnem delu fronte v bitki pri kraju Pozuelo de Alarcón.³¹ Pouk je lahko dopolnjeval še s čitanko povezan *Delovni zvezek* (T. Weber, 1979). Ta je poudarjal vlogo komunistične partije Španije, pučiste in revolucionarje, sodelovanje Jugoslovancev ter tujo pomoč obema taboroma.³² Na »največji spopad med demokratičnimi silami in fašistično močjo« so opozarjale tudi tiskane vaje (*Zgodovina 8: Vaje*), ki so leta 1990 izšle pri DZS v četrtem ponatisu. Na štirinajsti strani so opozarjale učence na okoli 1500 pripadnikov internacionalnih brigad in jih (z navedbo »preberi knjige: Španska revolucija Pierra Brova [...]«) vabile k branju dela Španska revolucija in državljanska vojna P. Brouéja, E. Témima pa tudi romana E. Hemingwaya *Komu zvoni*.³³ Vaje so spremljale tudi druge učbenike zgodovine, ki smo jih dobili od devetdesetih let 20. stoletja naprej.

Vplivna avtorja učbenikov zgodovine do začetka devetdesetih let 20. stoletja

²⁶ Pavle Urankar in Janez Šumi, *Zgodovina za srednje tehniške in druge srednje šole* (Ljubljana: Dopolna delavska univerza, 1970), 107–08.

²⁷ Pavle Urankar, *Gradivo za pouk predmeta zgodovina* (Ljubljana: Dijaška založba na Ekonomski srednji šoli, 1967 (predelana izdaja)), 74–75.

²⁸ Julij Tidl, *Zgodovina za poklicne šole* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1970), 83–84.

²⁹ Branko Božič in Štefan Trojar, *Zgodovina za tehniške šole* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1972), 193.

³⁰ Branko Božič in Štefan Trojar, *Zgodovina za tehniške šole* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1972), 193, 198. Branko Božič in Štefan Trojar, *Zgodovina za tehniške šole* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1980), 184, 188.

³¹ Štefka Zadnik in Ivan Križnar, *Zgodovinska čitanka za osmi razred [...]* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1973), 33–35.

³² Tomaž Weber, *Zgodovina 8: delovni zvezek za 8. razred osnovne šole* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1979), 14.

³³ Tomaž Weber, *Zgodovina 8: vaje* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1990, 4. izd.). Med letoma 1987 in 1991 je izšlo pet izdaj.

Branko Božič in Tomaž Weber sta pripravila tudi učbenik za osmi razred osnovne šole *Zgodovina 8*, ki je prvič izšel leta 1973, doživel več izdaj in bil še zadnjič tiskan leta 1991 v četrtnedelno dopolnjeni izdaji. Pri temi »Odpor proti fašizmu – ljudsko-frontno gibanje« so predstavljeni »[p]rvi spopadi fašističnih in demokratičnih sil v Španiji«. Socialnim reformam oblasti Ljudske fronte je nasprotovala »vsa španska reakcija, od katoliške cerkve do buržoazije«. Španija se je vojaško razdelila na republikanski tabor z mednarodnimi prostovoljci, »ki so jih v Španijo pošiljale predvsem komunistične partije«, in na tabor nacionalistov. Besedilu učbenika sledijo vprašanja. Španski borci mednarodnih brigad (prostovoljci) so postali bolj opazen del vsebine te teme. Poleg navedbe »okrog 1500 jugoslovanskih prostovoljcev, med njimi čez 500 Slovencev«, učbenik opozarja na njihovo poznejšo vojaško vlogo že v začetku partizanskega gibanja leta 1941. Učbenik dopolnjujeta še fotografija borcev v strelskem jarku (jugoslovanski borci internacionalnih brigad na položaju) in fotografija ruševin bombardirane Barcelone.³⁴

Po letu 1980 so dijaki s šolsko reformo dobili tudi nove učbenike. Za pouk zgodovine 20. stoletja je učbenik treh avtorjev (B. Božiča, T. Webra, J. Prunka) z naslovom *Novejša zgodovina (Zgodovina 2)* zelo podrobno predstavil špansko temo: pri volilni zmagi Ljudske fronte februarja 1936 omenjajo tudi podporo anarhistov. Upor zoper zakonito vlado »so generali opravičevali s pretvezo, da ščitijo nacionalne vrednote Španije pred socializmom, komunizmom in brezboštvo, ki ga podpira vlada«. Učbenik posebej poudarja, da je v republikanskem delu Španije v času te vojne potekala »tudi socialna, celo socialistična revolucija« s pomembno vlogo revolucionarnih socialističnih in anarhističnih sindikalnih odborov. Kot predstavlja učbenik, je bila ta spontana socialistična revolucija »dejanska in drugačija kot oktobrske revolucije«. Republikanske sile so spomladi 1937 »zavrle revolucionarni zagon španskih delavskih množic«, kar je predstavljeno kot politična napaka Kominterne in KP Španije. Na poraz republikancev je vplivala tudi razcepljenost republikanskega tabora. Temo je končala spodbuda srednješolcem z več kot dvanajstimi vprašanji.³⁵

V malo kasnejšem srednješolskem učbeniku že omenjenih dveh avtorjev (B. Božič, T. Weber *Zgodovina 2*, 1986) je ta čas predstavljen s podobnimi poudarki, a bolj strnjeno, Španija od 1936 do 1939 pa kratko na dveh straneh. V učbeniku sta tudi dve sliki s podnapisi; na eni je general Franco, na drugi pa borci bataljona Đuro Đaković v Španiji kot primer 1500 jugoslovanskih članov mednarodnih brigad. Na koncu besedila učbenik predlaga učencu še branje sestavkov iz *Zbirke zgodovinskih virov* o španski državljanski vojni in ga spodbuja, naj oceni delež Jugoslovancev s pomočjo treh knjig o tej temi.³⁶

Novi učbeniki od devetdesetih let 20. stoletja. V devetdesetih letih 20. stoletja so

³⁴ Branko Božič in Tomaž Weber, *Zgodovina 8* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1991, 4. delno dopolnjena izdaja), 43–44.

³⁵ Branko Božič, Tomaž Weber in Janko Prunk, *Srednje usmerjeno izobraževanje: Novejša zgodovina – Zgodovina 2* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1980), 51–63.

³⁶ Branko Božič in Tomaž Weber, *Srednje izobraževanje: skupna vzgojnoizobrazbena osnova: Zgodovina 2* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1986), 83–84.

družbene in politične spremembe vplivale tudi na šolo. Učbenik za določeni razred ni bil le en sam, ampak sta se pojavljali možnosti izbire in tekmovanja založnikov. Tej pestrosti se je pridružila tudi bogatejša oblika z barvnim tiskom. Tako je založba DZS v začetku devetdesetih let pripravila privlačen učbenik za osmi razred osnovne šole z naslovom *20. stoletje* (Branimir Nešović, Janko Prunk, 1993). Naša tema je z različnimi podrobnostmi predstavljena na dveh straneh v poglavju »Ogrožanje svetovnega miru 1931–1939«. Omenjeni so vmešavanje Sovjetske zveze v delovanje Ljudske fronte v Španiji, parlamentarna zmaga Ljudske fronte in reforme, državni udar in »krvava državljanska vojna«, ki se je končala z zmago nacionalista generala Franca. Ta je zmagal zaradi nemške in italijanske pomoči (prvič so sistematično bombardirali cela mesta) ter discipline v svoji vojski – slednje učbeniki omenjajo prvič; prav tako učbenik poudarja smrtne žrtve med civilisti, udeležbo žensk v vojni na republikanski strani in Slovenca Josipa Križaja, letalca v republikanski armadi, ki so ga oktobra 1936 sestrelili italijanski piloti. V enotah republike je bilo med Slovenci veliko levo usmerjenih intelektualcev, navajajo okoli 1600 prostovoljcev iz Jugoslavije (500 iz Slovenije). Poleg fotografije letala o Španiji pričujeta še slika Salvadorja Dalija (ob njem se kot nasprotniki frankističnega puča omenjajo pesnik Federico García Lorca, filozof M. Unamuno, pisatelj E. Hemingway in slikar P. Picasso z *Guernico*) in fotografija udeležencev vojne.³⁷

Slovenski osmošolci so lahko od leta 1997 naprej uporabljali učbenik zgodovine treh avtorjev (Ane Nuše Kern, Dušana Nečaka, Boža Repeta) *Naše stoletje*, ki so ga pripravili dva prof. novejše zgodovine na Univerzi v Ljubljani in osnovnošolska učiteljica kot praktik, izdala pa založba Modrijan. Španski državljanski vojni so namenili dve ilustrirani strani pri poglavju »Na poti k drugi svetovni vojni«. Likovno je tema opremljena s fotografijo predaha med boji v Barceloni (1936) z dvema obo-roženkama v ospredju, s Picassovo sliko *Guernica* (1937) z upodobitvijo fašističnega bombardiranja tega baskovskega mesta in fotografijo spomenika zmage generala Franca, ki je ostal na oblasti do smrti leta 1975. Besedilo pa predstavlja ključne elemente razvoja od koalicijske Ljudske fronte in socialnih reform ter vojaškega udara proti republikanski vladi leta 1936. Pri nemški in italijanski podpori upornikom izstopata preizkušanje orožja in bombardiranje mest, pri pomoči republikanski strani pa pomoč Sovjetske zveze in njeno neposredno vmešavanje v španske zadeve ter večanje moči komunistov, »ki so zahtevali izvedbo revolucije«. Omenjena so nesoglasja v republikanski vladi, ki so vplivala na poraz republikanske vojske spomladi 1939. Predstavljeni sta tudi nevtralnost demokratične Evrope in pomoč republikanski strani, ki jo je pomenilo 30.000 pripadnikov mednarodnih brigad, »med njimi kakih 500 iz Slovenije«.³⁸ Učbenik ima zaradi postopnega prehoda v devetletko od šeste izdaje 2003 podnaslov »Zgodovina za 8. razred osnovne šole, zgodovina za 9. razred

³⁷ Branimir Nešović in Janko Prunk, *20. stoletje: Zgodovina za 8. razred osnovne šole* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1993, 2. izd.), 50–51.

³⁸ Ana Nuša Kern, Dušan Nečak in Božo Repe, *Naše stoletje: zgodovina za 8. razred osnovne šole* (Ljubljana: Modrijan, 1997, 1. izd.), 63–64.

devetletne osnovne šole«, od sedme izdaje 2005 pa je namenjen le za deveti razred tedaj reformirane osnovne šole. V letu 2015 je v tisku deveta izdaja tega učbenika. Učbenik *Naše stoletje* je izšel tudi za madžarsko-slovenske dvojezične šole, in to v dveh zvezkih (1. izd. 2005–2006; 2. izd. 2010, 2014).³⁹ Leta 2007 pa so učbenik *Naše stoletje* izdali tudi v prilagojeni različici za slabovidne učence⁴⁰ in v štirih zvezkih še v brajici za slepe učence⁴¹ (oboje v uredništvu učitelja zgodovine in zemljepisa ter izvrstnega poznavalca poučevanja slepih in slabovidnih Romana Brvarja).⁴²

Alternativni osnovnošolski učbenik za zgodovino *Koraki v času: 20. stoletje* (Ljubljana: DZS, 1997), prav tako delo treh avtorjev (Erвина Dolenca, Aleša Gabriča, Marjana Rodeta), ima že na naslovnici del Picassove slike *Guernica*. S Španijo so se učenci v tem učbeniku srečali že pri temi kriza demokracije (po prvi svetovni vojni, str. 36), več o njej pa je zapisano v obravnavi tridesetih let 20. stoletja. Učenci so ob zemljevidu Evrope in dveh ilustracijah (Picassova *Guernica*, general Franco) spremljali ljudskofrontno gibanje in še posebej razvoj v Španiji, ki je po osmih letih diktature leta 1931 postala demokratična republika. Ljudska fronta je po zmagi leta 1936 uvajala reforme v korist delavstva, ki so omejevale industrialce, veleposestnike (tudi Cerkev) in vojsko, kar je sprožilo vojaški upor. Predstavljena sta vloga zahodnih držav, Sovjetske zveze in število članov mednarodnih brigad, tudi iz Slovenije. Za Nemčijo in Italijo na strani upornikov je bila španska državljanska vojna dober poligon za preizkušanje orožja, v zvezi z bombardiranjem baskovskega mesta Guernica sta predstavljena napad nemških letal na nevojaški cilj in velik pokol civilnega prebivalstva, ki mu je sledil. Besedilo omenja razhajanja v Ljudski fronti, »ker so skušali komunisti hkrati z obrambo republike izvesti tudi revolucijo« (str. 47–48), ne pa liberalno-komunistične zadušitve revolucionarnega gibanja v Barceloni konec leta 1936. Učbenik poudarja, da se je ob španski državljanski vojni večina evropskih strank, gibanj in organizacij opredelila za eno od bojujočih se strani, kar je pomembno tudi za razvoj na Slovenskem. Zaupanje v demokracijo je bilo omajano, ljudje pa »vse bolj razdeljeni med dve skrajnosti: ali večjo nevarnost predstavlja komunizem ali fašizem«. Temo zaključita zmaga generala Franca spomladi 1939 in podatek, da je fašizem v Španiji preživel vse do njegove smrti leta 1975 (str. 48). Med novimi pojmi pa učbenik seznaja učence še s pojmom »peta kolona« v primeru zavzetja Madrida kot primerom notranjega delovanja v korist zunanjega sovražnika (str. 49).⁴³

³⁹ Ana Nuša Kern, Dušan Nečak, Božo Repe in Roman Vogrinc, *Naše stoletje: zgodovina za 9. razred dvojezične osnovne šole = Századunk: történelem a kétnyelvű általános iskolák 9. osztálya számára*, prev. Magdalena Bohneč (Ljubljana: Modrijan, 2005–2006).

⁴⁰ Ana Nuša Kern, Dušan Nečak in Božo Repe, *Naše stoletje: zgodovina za 9. razred osnovne šole: učbenik, prilagojen za slabovidne učence*, ur. Roman Brvar (Ljubljana: Zavod za slepo in slabovidno mladino, 2007).

⁴¹ Ana Nuša Kern, Dušan Nečak in Božo Repe, *Naše stoletje* [Braillova pisava]: *zgodovina za 9. razred osnovne šole: učbenik, prilagojen za slepe učence*, zv. 4, ur. Roman Brvar (Ljubljana: Zavod za slepo in slabovidno mladino; Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije, 2007).

⁴² »In memoriam Roman Brvar 1950–2014,« *Šolski razgledi*, 7. 3. 2014, št. 5.

⁴³ Ervin Dolenc, Aleš Gabrič in Marjan Rode, *Koraki v času. 20. stoletje: zgodovina za 8. razred osemletke in 9. razred devetletke* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 2002), 35–36, 47–49.

Pri **srednješolskih učbenikih** lahko omenimo, da je njihov pristop k tej temi, ki je glede na učni načrt sprva bolj podroben, pozneje omejen na glavne poudarke španske državljanske vojne. Ta je predstavljena kot del dogajanja pred drugo svetovno vojno in pri idejnih nasprotjih poudarja tudi vlogo intelektualcev. Španska državljanska vojna je z nekaj domačimi in mednarodnimi poudarki predstavljena tudi v **priročnikih za učitelje in učence**, v zgodovinskih virih in v šolskih zgodovinskih atlasih, bolj podrobno v novejših. Šolski zgodovinski atlas (Ljubljana: DZS, 1994) tako z besedilom, sliko (*Guernica* kot umetniško opozorilo na grozote totalne vojne) in zemljevidom poteka vojne zgoščeno informira o državljanski vojni v Španiji.⁴⁴ Posebej bogata je predstavitev španske državljanske vojne s pisnimi viri, fotografijami in zemljevidom v drugem zvezku iz serije *Dvajseto stoletje v zgodovinskih virih, besedi in sliki*, ki predstavlja Evropo in svet med obema vojnama (T. Weber, D. Novak, 1996).⁴⁵ Leta 2012 je izšla že tretja izdaja, četrti natis tega zvezka.

Španska državljanska vojna je zelo obsežno predstavljena v učbeniku Boža Repeta za četrti razred gimnazije *Naša doba: oris zgodovine 20. stoletja*. Uvodoma je predstavljen razvoj Španije od leta 1918 do februarских volitev leta 1936, nato sledi zemljevid Španije v začetku vojaškega upora z besedilom do padca Madrida 10. marca 1939. Osrednje besedilo predstavlja vojne izgube (milijon ljudi, še 250.000 republikancev pa da po vojni pobiti Franco) in število tuje pomoči: 70.000 vojakov in 8.000 fašističnih prostovoljcev na eni in 30.000 prostovoljcev v mednarodnih brigadah na drugi strani. Predstavljeni so tudi obračuni komunistov s trockisti in anarhisti, predsednik Caballero kot resnični demokrat, ki je preprečil boljševiško revolucijo in krotil revolucionarno nasilje. Vojna v Španiji je za Evropo pomenila opredeljevanje proti fašizmu; v Sloveniji je to pomenil esej E. Kocbeka. S sliko so predstavljeni jugoslovanski prostovoljci v oficirski šoli. Od okoli 1500 prostovoljcev iz tedanje Jugoslavije se omenja več kot 400 (nekoliko premalo) prostovoljcev iz Slovenije. Večina od teh, ki so preživeli, je med drugo svetovno vojno sodelovala v partizanskih enotah. Učbenik predstavi prostovoljce tudi na frankistični strani: bili so iz Italije, Portugalske, Nemčije in tudi Irske. Posebej je med kulturniki naklonjenimi republikanski strani predstavljen pesnik F. G. Lorca s sliko in zapisom o krutosti državljanskih vojn, v kar obsežnem zapisu pa tudi filozof M. Unamuno in znani umetniki, ki so nasprotovali vojni (Dali in Picasso).⁴⁶

Naslednji gimnazijski učbenik, ki ga je pod naslovom *Sodobna zgodovina* že po novem učnem načrtu (1996) pripravil Božo Repe, sicer tudi soavtor osnovnošolskih učbenikov, v primerjavi z učbenikom *Naša doba* prinaša krajša besedila. Špansko državljansko vojno obravnava v posebnem poglavju (str. 69–70), ki se konča z razlago manj znanih besed (falanga, trockist) in s tremi vprašanji. Vprašanja se nanašajo

⁴⁴ Tomaž Weber, Branko Rojc in Prvenka Turk, *Šolski zgodovinski atlas* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1994), 47.

⁴⁵ Tomaž Weber in Drago Novak, *20. stoletje v virih, besedi in sliki, zv. 2: Evropa in svet med obema vojnama 1918–1939* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1996), 40–41, 44–48.

⁴⁶ Božo Repe, *Naša doba, oris zgodovine 20. stoletja: Učbenik za 4. razred gimnazije* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1995), 80–81. Izšli sta tudi izdaji 1996, 1997.

na vzroke vojne, na povezavo med pomočjo Ljudski fronti in opredeljevanjem za demokracijo ter na Slovence v mednarodnih brigadah. Tudi fotografije so tri: parada zmagovitih Francovih sil v Barceloni 26. 1. 1939, plakat Joana Miroja *Pomagajte Španiji* (Joan Miró, Aidez l'Espagne) in Aleš Bebler kot španski borec iz Slovenije med španskimi pionirji (učenci). Besedilo učbenika obravnava že razvoj Španije po letu 1918 s številnimi reformami delavske zakonodaje, vojske, šolstva in družbene vloge Cerkve ter poskuse uporov. Zelo podrobno je predstavljena sestava Ljudske fronte (zveza socialistov, levih meščanskih republikancev, trockistov, sindikalistov, anarhistov, komunistov in dela monarhistov), ki je februarja 1936 zmagala na volitvah. Nova vlada je nadaljevala z reformami, nadaljevali pa so se tudi politični nemiri. Vojaški udar je razdelil Španijo na dva dela, razplamtela se je krvava državljanska vojna, ki se je marca 1939 končala s Francovo zmago (str. 69). Učbenik v povezavi s špansko temo informira še na zemljevidu migracij po prvi svetovni vojni, od koder je razvidno, da je po državljanski vojni domovino zapustilo 160.000 Špancev (str. 49). Predstavljena je tudi italijanska in nemška vojaška pomoč nacionalistom z letali (legija Condor), tanki in vojaštvom. Omenjena je še pomoč Sovjetske zveze, »ki pa je podpirala predvsem komuniste«. Število prostovoljcev iz tedanje Jugoslavije predstavi učbenik z »več kot 1500«, med njimi 400 Slovencev. Med prostovoljci se omenjajo intelektualci, kot so André Malraux, Egon Kisch in Ernest Hemingway. Predstavljene so tudi visoke izgube v vojni: padlih je več kot milijon ljudi, »še 250 tisoč republikancev pa je v letih po vojni dal pobiti Franco«. Španska državljanska vojna se je globoko zarezala v zavest Evrope, odnos do vojne pa je pomenil tudi opredeljevanje do fašizma, a zaradi možnosti revolucije in pomoči Sovjetske zveze usmeritev ni bila enotna. »Zlasti v katoliškem taboru, ki je simpatiziral s frankisti«, je leta 1937 na Slovenskem odmeval republikanec naklonjen članek srednješolskega profesorja in pesnika E. Kocbeka. Od vseh evropskih fašizmov se je fašizem v Španiji obdržal najdlje, do leta 1975 (str. 69–70).⁴⁷

Srednješolski učbenik *Zgodovina 2 za tehniške in druge strokovne šole* (avtor je srednješolski profesor zgodovine in gimnazijski ravnatelj Stane Brzelak) je bil leta 1992 dobro sprejeta novost. Besedilo omenja Španijo najprej leta 1923 z diktatorjem Primom de Rivero. Španska državljanska vojna pa je uvodoma predstavljena z intelektualci proti fašizmu: likovno je to Picassova *Guernica*, kot žrtvi fašizma pa sta omenjena leta 1936 padla pesnik Lorca in filozof Unamuno. Besedilo s pomočjo predstavitve Ljudske fronte, njene zmage na volitvah 1936, reform in upora generala Franca najprej predstavlja podporo vojskujočim se stranem iz tujine. »Protivladne fašistične sile« sta podprli Nemčija in Italija z orožjem in 60.000 vojaki, republikansko stran pa mednarodne brigade s 30.000 prostovoljci iz 54 držav. Omenjeni so tudi glavni boji (Guadalajara 1937, Guernica aprila 1937, Katalonija 1938 in Madrid marca 1939). »1. aprila 1939 je general Franco objavil konec vojne [...]« Sledili so obračuni z republikanci in fašistična diktatura, ki se je obdržala do leta 1975. Besedi-

⁴⁷ Božo Repe, *Sodobna zgodovina – zgodovina za 4. letnik gimnazij* (Ljubljana: Modrijan, 2000 (2. izd.), 1998 (1. izd.), 2008).

lo predstavi tudi žrtve vojne: več kot milijon življenj in več kot pol milijona beguncev pred fašizmom. Po besedah avtorja učbenika je španska državljanska vojna »pokazala premoč naci-fašističnih držav« in svetovni spopad je postal neizbežen, pomenila pa je tudi prvo soočenje »fašizma in antifašizma, ki so ga na strani španskih republikancev branili prostovoljci v mednarodnih brigadah«. Učbenik je do leta 2010 doživel že osem ponatisov.⁴⁸

Slovenski gimnazijci so lahko vzeli v roke tudi učbenik dveh avtorjev, ki sta pripravila že osnovnošolski učbenik novejše zgodovine, Ervina Dolenca in Aleša Gabriča, *Zgodovina 4* (DZS, 2002, 2009), zraven je sodil tudi delovni zvezek. Španske vsebine najdemo pri temi »Zaostrovanje razmer vodi v novo vojno«, ki se najprej sprašuje »ali komunizem ali fašizem«, nato pa pri predstavitvi španske državljanske vojne. Na dveh straneh učbenika sta tudi dve ilustraciji: Picassova *Guernica* z občutkom groze ob nemškem bombardiranju baskovskega mesta in fotografija bega prebivalcev iz osemindvajset mesecev obleganega Madrida ter graf pomoči španskim fašistom (Italijani, Portugalci, Nemci in Irci). Besedilo je po obsegu, vsebinsko in po formulacijah kar preveč sorodno osnovnošolskemu učbeniku istih avtorjev (*Koraki v času, 20. stoletje*).⁴⁹ Delovni zvezek k temu učbeniku, ki sta ga pripravili Z. Pastar in J. Sobotkiewicz, se s spopadom v Španiji ukvarja na dveh straneh in dijakom postavlja nekaj vprašanj: dve o Ljudski fronti in pet vprašanj neposredno o španski državljanski vojni. Vprašanja se nanašajo na vzroke vojne, dva tabora, odnos tujine do vojne, zmagovalca, mednarodne brigade prostovoljcev. Ilustracija predstavlja fotografijo porušenega mesta Guernica.⁵⁰

Učbenik *Zgodovina 4: učbenik za 4. letnik gimnazije* je pri DZS leta 2011 (in pozneje) izšel nekoliko predelan (avtorja Aleš Gabrič, Mateja Režek). Španski državljanski vojni kot »zadnji 'generalki' pred izbruhom druge svetovne vojne« je posvečeno novo besedilo, dve dotedanji sliki (*Guernica, Beg iz Madrida*) in ena nova: *!No pasaran!* – plakat z geslom republikancev. Nov je tudi odlomek o izkušnji socializma iz ne dolgo pred tem v slovenščino prevedenega dela G. Orwella *Poklon Kataloniji* (2009). Tema se zaključuje z vprašanjem in aktualizacijo iz tega odlomka (o skupnosti, kjer je upanje nekaj običajnega). Besedilo vsebuje glavne podatke o razvoju Španije od leta 1918 in v mednarodnih brigadah navaja »blizu 500 Slovencev«.⁵¹

Prenovljen osnovnošolski učbenik *Koraki v času 9* (DZS 2013) je delo štirih avtorjev (A. Gabriča, M. Rodeta, T. Galonja, E. Dolenca) in predstavlja vzpon totalitarizma, v katerega je vpeta tudi španska državljanska vojna. Ta je sicer predstavljena

⁴⁸ Stane Brzelak, *Zgodovina 2, za tehniške in druge strokovne šole* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1992), 106–07. Leta 2010 je izšel 8. natis.

⁴⁹ Ervin Dolenc in Aleš Gabrič, *Zgodovina 4, učbenik za 4. letnik gimnazije* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 2002), 51, 55, 60–61.

⁵⁰ Zlata Pastar in Jelka Sobotkiewicz, *Zgodovina 4. Delovni zvezek za četrti letnik gimnazije* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 2003 (1. izd., 1. natis)), 37–38.

⁵¹ Aleš Gabrič in Mateja Režek, *Zgodovina 4, učbenik za 4. letnik gimnazije* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 2012 (2011: 1. izd., 2013: 1. izd., 3. natis)), 54–55, pridobljeno 15. 4. 2014, <http://vedez.dzs.si/datoteke/zgo4-sklop1.pdf>.

kratko, v nekaj več kot dvajsetih vrsticah in z eno fotografijo (*Guernica*) s komentarjem o bombardiranju leta 1937. A besedilo je premišljeno, precej enostavno in vsebinsko bogato. Predstavljeni so pestro sestavljena Ljudska fronta (tudi anarhisti), njena zmaga na volitvah, upor vojske in pomoč iz tujine (omenjenih je 500 prostovoljcev mednarodnih brigad iz Slovenije) ter zmaga generala Franca in fašizma do leta 1975. Temo sklence odnos gibanj in ljudi v Evropi do nevarnosti komunizma ali fašizma. V slovarčku pa je ob besedilu razložen še »anarhizem«.⁵²

* * *

V obravnavi nasprotij pred drugo svetovno vojno je tema španske državljanske vojne v učbenikih zgodovine v Sloveniji našla pomembno mesto že pred letom 1990 v jugoslovanskem obdobju in tudi pozneje v času samostojne Slovenije, ko avtorji učbenikov pišejo bolj široko in omenjajo tudi podrobnosti. Sprva, na primer, v pestri sestavi Ljudske fronte niso bili omenjeni anarhisti, šele od sedemdesetih let 20. stoletja je bolj poudarjeno sodelovanje Jugoslovancev in posebej Slovencev na strani republikancev v mednarodnih brigadah. Vključevanje teh podrobnosti v učbenike je tudi rezultat razvoja znanstvenih raziskav. Po sodobnih raziskavah je število prostovoljcev iz Jugoslavije večje od 1920, med temi je bilo 574 Slovencev.⁵³ Spreminjali so se tudi izrazi v učbenikih, ki so bili sprva skladni s prevladujočo politično usmeritvijo nekdanje jugoslovanske države in javno prevlado komunističnih idej. Še v osemdesetih letih 20. stoletja lahko v nekaterih učbenikih najdemo zavzeto in naklonjeno predstavitev revolucije med špansko državljansko vojno. Posebej je v učbenikih opazen razvoj pri oceni delovanja posameznih usmeritev v Ljudski fronti, tudi kritičnost do delovanja komunistov in Sovjetske zveze. Kljub temu je še v osemdesetih letih 20. stoletja v učbenikih predstavljena naklonjenost do revolucije, pozneje pa samo do demokracije. Tako so predstavljeni tudi kulturniki (umetniki, pisatelji, pesniki in slikarji), ki so podpirali republikansko stran. Ob tem je poudarjeno tudi vojaško delovanje nacistične Nemčije in fašistične Italije zopet izvoljeno špansko vlado ter posebej grozovito bombardiranje baskovskega mesta Guernica 26. 4. 1937. Učbeniki zgodovine postajajo v Sloveniji od konca 20. stoletja tudi oblikovno bolj pestri in so tiskani v barvah, pomemben delež pri njihovem nastanku pa imajo tudi učitelji kot soavtorji ali recenzenti. Tudi vsebina je vedno bolj prilagojena starosti šolarjev. Pri tem je učenje o demokraciji pravzaprav glavni namen pripovedovanja zgodb o totalitarnih režimih in o različnih političnih usmeritvah pred drugo svetovno vojno.

⁵² Aleš Gabrič, Marjan Rode, Tadeja Galonja in Ervin Dolenc, *Koraki v času 9. 20. stoletje: učbenik za zgodovino v 9. razredu osnovne šole* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 2013) 1. izdaja), 23.

⁵³ Avgust Lešnik, »Nuestros Españoles«, 89.

Viri in literatura

Časopisni viri:

- Kocbek, Edvard. »Glasovi o Claudelu.« *Slovenec*, 13. 4. 1937, 5.
- Kocbek, Edvard. »Premišljevanje o Španiji.« *Dom in svet*, 1937, št. 1–2, 90–105.
- *Slovenec*, 20. 6. 1937, 2, »Španija v 'Dom in svetu' pa globlji pogledi.«
- *Slovenec*, 22. 4. 1937, 5, »Dom in svet v petdesetem letu.«
- *Slovenec*, 7. 3. 1937, 9, »Pogovori z literati. Pesnik Edvard Kocbek.«
- *Slovenski list, Periódico de la Colectividad Yugoslava* 9, 6. 1. 1939, št. 103, 1, »Položaj v Španiji.« <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-O2WXJL1J>.

Literatura:

- Bebler, Anton, ur. *Naši Španci: Zbornik*. Ljubljana: Borec, 1978.
- Blinkhorn, Martin. *Demokracija in državljanska vojna v Španiji 1931–1939*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1995.
- Božič, Branko in Štefan Trojar. *Zgodovina za tehniške šole*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1972.
- Božič, Branko in Štefan Trojar. *Zgodovina za tehniške šole*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1972.
- Božič, Branko in Štefan Trojar. *Zgodovina za tehniške šole*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1980.
- Božič, Branko in Tomaž Weber. *Srednje izobraževanje: skupna vzgojnoizobrazbena osnova: Zgodovina 2*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1986.
- Božič, Branko in Tomaž Weber. *Zgodovina 8*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1991.
- Božič, Branko, Tomaž Weber in Janko Prunk. *Srednje usmerjeno izobraževanje: Novejša zgodovina –Zgodovina 2*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1980.
- Broué, Pierre in Émile Témime. *Španska revolucija in državljanska vojna*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1986.
- Brzelak, Stane. *Zgodovina 2, za tehniške in druge strokovne šole*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1992.
- »Congreso Posguerras. 75 Aniversario del fin de la Guerra Civil española, Madrid, 3–5 de abril de 2014.« *Facultad de Geografía e Historia. Universidad Complutense de Madrid*. Pridobljeno 1. 3. 2014. <http://geografiaehistoria.ucm.es/congreso-posguerras-75-aniversario-de-la-guerra-civil-espanola>.
- Dolenc, Ervin in Aleš Gabrič. *Zgodovina 4, učbenik za 4. letnik gimnazije*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 2002.
- Dolenc, Ervin, Aleš Gabrič in Marjan Rode. *Koraki v času. 20. stoletje: zgodovina za 8. razred osemletke in 9. razred devetletke*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 2002.
- Dolgan, Marjan in Matija Ogrin, ur. *Kriza revije Dom in svet leta 1937: Zbornik dokumentov*. Ljubljana: Založba ZRC 2001; 2010 (elektronska izdaja). <http://ezb.ijs.si/fedora/get/ezmono:kdis/VIEW/>.
- Gabrič, Aleš in Mateja Režek. *Zgodovina 4, učbenik za 4. letnik gimnazije*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 2012. Pridobljeno 15. 4. 2014. <http://vedez.dzs.si/datoteke/zgo4-sklop1.pdf>.
- Gabrič, Aleš, Marjan Rode, Tadeja Galonja in Ervin Dolenc. *Koraki v času 9, 20. stoletje, učbenik za zgodovino v 9. razredu osnovne šole*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 2013.
- Gestrin, Ferdo, Jože Heinz in Metod Mikuž. *Zgodovina za IV. razred nižjih gimnazij*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1956.
- Gestrin, Ferdo, Jože Heinz in Metod Mikuž. *Zgodovina za VIII. razred osnovne šole*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1963.
- Hemingway, Ernest. *Komu zvoni*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1950.
- Hočevar, Jože, ur. *Slovinci v Španski državljanski vojni/Eslovenos en la Guerra Civil Española/Slovenians in the Spanish Civil War*. Koper: Združenje borcev za vrednote NOB Koper; Združenje pro-

- tifašistov in borcev za vrednote NOB Koper, 2010. Pridobljeno 15. 4. 2014. <http://www.zb-koper.si/dosje/zbornik-spanski-borci.pdf>.
- Hough, Thomas. *Španija proti Španiji: Kronika državljanske vojne*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1969.
 - Kern, Ana Nuša, Dušan Nečak in Božo Repe. *Naše stoletje: zgodovina za 8. razred osnovne šole*. Ljubljana: Modrijan, 1997.
 - Kern, Ana Nuša, Dušan Nečak in Božo Repe. *Naše stoletje: zgodovina za 9. razred osnovne šole: učbenik, prilagojen za slabovidne učence*, ur. Roman Brvar. Ljubljana: Zavod za slepo in slabovidno mladino, 2007.
 - Kern, Ana Nuša, Dušan Nečak, Božo Repe in Roman Vogrinc. *Naše stoletje: zgodovina za 9. razred dvojezične osnovne šole = Századunk: történelem a kétnyelvű általános iskolák 9. osztálya számára*, prev. Magdalena Bohnec. Ljubljana: Modrijan, 2005–2006.
 - *Kulturni dom Španski borci*, arh. Oton Jugovec, 1981. Pridobljeno 15. 4. 2014. <http://www.kamra.si/Default.aspx?module=5&cid=19>.
 - Lešnik, Avgust. »Nuestros Españoles': Donesek k vlogi jugoslovanskih/slovenskih prostovoljcev v španski državljanski vojni 1936-1939.« *Prispevki za novejšo zgodovino* 50, št. 2 (2010): 67–108. Pridobljeno 15. 4. 2014. <http://www.sistory.si/SISTORY.ID:20534>.
 - Malraux, André. *Upanje*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1957, 1984².
 - Miškuž, Metod. *Svet med vojnama 1918–1939*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1966.
 - Miškuž, Metod. *Zgodovina za četrti razred gimnazij*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1967.
 - Nešović, Branimir in Janko Prunk. *20. stoletje: Zgodovina za 8. razred osnovne šole, 2. izdaja*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1993.
 - Novakovič, Andrejka, ur. *No pasaran! Zbirka dokumentov Združenja bivših španskih borcev*. Pridobljeno 15. 4. 2014. <http://www.kamra.si/Default.aspx?module=5&cid=16&lang=slo>.
 - Ogrin, Matija. »Površje in žarišče krize Doma in sveta leta 1937.« *V: Kriza revije Dom in svet leta 1937: Zbornik dokumentov*. Ljubljana: Založba ZRC 2001; 2010 (elektronska izdaja). <http://ezb.ijs.si/fedora/get/ezmono:kdis/VIEW/1,427-50>.
 - Orwell, George. *Poklon Kataloniji*. Ljubljana: Modrijan, 2009.
 - Papež Francišek. *Veselje evangelija = Evangelii gaudium: apostolska spodbuda*, prev. Anton Štrukelj. Ljubljana: Družina, 2014. Pridobljeno 15. 4. 2015. <http://katoliska-cerkev.si/media/datoteke/Cerkveni%20dokumenti%20140.pdf>.
 - Pastar, Zlata in Jelka Sobotkiewicz. *Zgodovina 4: Delovni zvezek za četrti letnik gimnazije*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 2003.
 - »Premišljevanja 75 let po koncu španske državljanske vojne, okrogla miza, ZZDS in INZ, Ljubljana, 15. 5. 2014.« *Zgodovina Slovenije – Sistory*. Pridobljeno 15. 10. 2014. <http://sistory.si/SISTORY.ID:26851>.
 - *Red Terror (Spain) - Wikipedia, the free encyclopedia*. [http://en.wikipedia.org/wiki/Red_Terror_\(Spain\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Red_Terror_(Spain)).
 - Repe, Božo. *Naša doba, oris zgodovine 20. stoletja: učbenik za 4. razred gimnazije*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1995.
 - Repe, Božo. *Sodobna zgodovina - zgodovina za 4. letnik gimnazij*. Ljubljana: Modrijan, 1998, 2000, 2008.
 - Silva, Pietro. *Zgodovina za srednje in sorodne šole*. Ljubljana: Pokrajinska šolska založba, 1942.
 - *Šolski razgledi*, 7. 3 2014, »In memoriam Roman Brvar 1950–2014.«
 - Šuštar, Branko. »Perceptions of the Spanish Civil War in the history textbooks in Slovenia.« *V: Actas del Congreso Posguerras: 75 aniversario del fin de la guerra civil española / Proceedings of the Congreso Posguerras*, ur. Gutmaro Gómez Bravo in Rubén Pallol. Madrid: Pablo Iglesias, 2015. Pridobljeno 4. 2. 2016. <http://www.ssolski-muzej.si/files/events/8845-sustarbranko.pdf>.
 - *The Association for the Recovery of Historical Memory* (Društvo za oživitev zgodovinskega spomina / Asociación para la Recuperación de la Memoria Histórica - ARMH). Pridobljeno 1. 3. 2015. http://en.wikipedia.org/wiki/Association_for_the_Recovery_of_Historical_Memory, 1. 3. 2015.
 - Titl, Julij. *Zgodovina za poklicne šole*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1970.

- Urankar, Pavle in Janez Šumi. *Zgodovina za srednje tehniške in druge srednje šole*. Ljubljana: Dopisna delavska univerza, 1970.
- Urankar, Pavle. *Gradivo za pouk predmeta zgodovina*. Ljubljana: Dijaška založba na Ekonomski srednji šoli, 1967.
- Vodopivec, Peter. »O Orwellovem 'premišljevanju' o Španiji. Spremna beseda.« V: *Poklon Kataloniji*, 227–48. Ljubljana: Modrijan, 2009.
- Vodopivec, Peter. »Zgodovino pisje in Španska državljanska vojna.« V: *Španska revolucija in državljanska vojna*, 477–86. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1986.
- Weber, Tomaž in Drago Novak. *20. stoletje v virih, besedi in sliki, zv. 2: Evropa in svet med obema vojnama 1918–1939*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1996.
- Weber, Tomaž, Branko Rojc in Prvenka Turk. *Šolski zgodovinski atlas*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1994.
- Weber, Tomaž. *Zgodovina 8: delovni zvezek za 8. razred osnovne šole*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1979.
- Weber, Tomaž. *Zgodovina 8: vaje*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1990.
- *White Terror (Spain) - Wikipedia, the free encyclopedia*. [http://en.wikipedia.org/wiki/White_Terror_\(Spain\)](http://en.wikipedia.org/wiki/White_Terror_(Spain)).
- Zadnik, Štefka in Ivan Križnar. *Zgodovinska čitanka za osmi razred*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1973.

Branko Šuštar

SPANISH CIVIL WAR IN SLOVENIAN HISTORY TEXTBOOKS

SUMMARY

As the topic of Spanish civil war excellently demonstrates the conflicts prior to World War II, it was an important part of history textbooks for primary and secondary schools both during the Yugoslav period before 1990 and in the independent Slovenia. What is more, it seems that the topic has been discussed to an even greater extent and more thoroughly in the recent decades. The authors of early textbooks neglected the anarchists in their presentation of the Popular front, and it was only after 1970s that they began emphasizing the participation of Yugoslavs, especially Slovenians, in the International Brigades of the Republican faction. Many details were included in textbooks due to scientific research which indicated that there were more than 1920 Yugoslav members of the International Brigades, among which 574 Slovenians. In their presentation of the Spanish civil war, the authors of textbooks emphasized the politically established value judgements and used terms that reflected the political orientation of Yugoslavia. For example, in 1980s, some textbooks texts demonstrated support for the revolution, whereas later only a preference for democracy is clearly expressed. The same approach can be recognized in the field of culture, where authors (artists, writers, poets and painters) who supported the Republican faction, e.g. Picasso and Hemingway, are presented. At the same time, textbooks point out the military operations carried out by the Nazi Germany and Fascist Italy, particularly the bombing of the Basque town of Guernica on 26th April 1937. Since the late 20th century, history textbooks have become stylistically more diverse, more illustrated and printed in colour, and, to a greater degree, the content has been influenced by teachers, co-authors and reviewers. The possibility of choice is becoming more important in relation to textbooks as well. The main purpose of textbooks is to familiarize students with events of the Spanish civil war, various political tendencies during World War II, the totalitarian regimes and experience drawn from them, while also teaching about democracy.